

İmparatorluktan Cumhuriyet'e Geçişte Konya Vilayetinin Demografik Yapısı ve İskân

Erol Yüksel*

Sevgi Satı**

* Doç. Dr. / Assoc. Prof.

Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü /
Karamanoğlu Mehmetbey
University, Faculty of
Literature, Department of
History

erolyuksel@kmu.edu.tr
Karaman / TÜRKİYE

** Doktora Öğrencisi / PhD
Student

Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Anabilim
Dalı / Karamanoğlu
Mehmetbey Graduate School
of Social Science, Department
of History
sevgisati23@gmail.com
Karaman / TÜRKİYE

Gönderim / Received:

24 Nisan 2025

Kabul / Accepted:

10 Şubat 2026

Alan Editörü / Field

Editor: Salih Kış

Öz

Nüfus, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde ülkenin en önemli meselelerinden biriydi. Çünkü Trablusgarp Savaşı'ndan I. Dünya Savaşı sonuna kadar hem sınırlar daralmış hem de önemli miktarda nüfus kaybedilmişti. Nüfus kaybı Millî Mücadele sırasında da devam etti. İskân konusu ise gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet siyasetinde önemli bir yere sahip oldu. Millî Mücadele sonrasında nüfus değişimi ile gelen mübadillerin yerleştirilmesi, ülkeyi yeniden imar etme gibi amaçlar iskân ve nüfus konusuna ayrı bir önem verilmesini zorunlu kılmaktaydı. Konya bölgesine iskân ile yerleşmeler, 1853 Kırım Savaşı'yla başladı ve 93 Harbi sonunda Balkanlardan gelenlerle devam etti. Özellikle Balkan Savaşı ile birlikte Konya'ya çok sayıda muhacir iskân edildi. Bu süreç I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde de devam ederek Konya nüfusunda önemli değişiklikler meydana geldi. Kürt, Ermeni, Rum ve Arap aileler Konya mıntıkasına yerleştirildi ve böylece Konya vilayeti Türkiye'ye gelen mülteci ve muhacirlerin iskân edildiği yerlerden biri oldu. Vilayetteki iskân faaliyetleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam etti ve Konya özellikle nüfus mübadelesinde mübadillerin iskânı için tercih edildi. Çalışmanın temel referans noktasını Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki nüfus meseleleri, Konya nüfusu ve Konya bölgesine yapılan iskânlar oluşturmaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya nüfusunda meydana gelen değişiklikler nelerdi? Konya neden iskân bölgesi olarak seçildi? Bu bölgeye kimler iskân edildi ve bu iskânlar neticesinde Konya nüfusunda ne gibi bir değişim oldu? Konunun anlaşılması açısından bu sorulara verilecek cevaplar önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya vilayeti, nüfus, iskân, mübadil, muhacir.

Demographic Structure and Settlement of Konya Province in The Transition from The Empire to The Republic

Abstract

Population was one of the most important issues in the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey. Because from the Tripolitanian War to the end of World War I, both the borders had shrunk and a significant amount of population had been lost. Population loss continued during the National Struggle. The topic of resettlement had an important place in state politics both in the Ottoman period and in the early years of the Republic. After the War of Independence, the resettlement

of the exchange migrants, and the reconstruction of the country necessitated a special emphasis on the issue of settlement and population. The settlements in Konya region started with the Crimean War in 1853 and continued with those coming from the Balkans at the end of the 193rd War. Especially with the Balkan War, a large number of muslim immigrants were settled in Konya. This process continued during the World War I and the National Struggle periods, resulting in significant changes in Konya's population. In general terms, the non-Muslim population decreased as a result. Kurdish, Armenian, Greek and Arab families were settled in the Konya region and thus, Konya province became one of the places where refugees and muslim immigrants coming to Turkey were settled. The settlement activities in the province continued in the early years of the Republic, and it was one of the preferred places for the settlement of the exchange migrants, especially during the population exchange. The main reference point of the study is the population issues in the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic and also, the population of Konya and the settlements in the Konya region. What were the changes in Konya's population from the Ottoman Empire to the Republic? Why was Konya chosen as a settlement region? Who were settled in this region and what kind of change occurred in Konya's population as a result of these settlements? The answers to these questions are important for understanding the subject.

Keywords: Konya, population, settlement, population exchange, muslim immigrants.

GİRİŞ

Belirli bir arazi sahası dâhilinde yerleşik yaşayan insan kitlesine nüfus denir. Nüfus meselesi tarihin eski dönemlerinden itibaren araştırmalara konu olmuş ve cemiyet hayatı için daima önem arz etmiştir (Aybar, 1937, s.9-10). İnsanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar nüfus, devlet teşekkülleri için bir mesele veya politika olarak varlığını korumuştur. Bunun nedeni emniyet, fetihler, doğal kaynaklardan yararlanma gibi devletlerin temel politikalarına süreklilik sağlamada ihtiyaç duyulan iş gücü, asker ve verginin ancak nüfus kaynaklarıyla temin edilebilmesidir (Kenez, 1944, s.3; Herriot, 1936, s.3).

Nüfusu doğrudan etkileyen unsurlar arasında bulunan göç, en kısa tanımıyla, “asıl yerinden ulaşılmak istenen yere hareket” etmektir (Karpat, 2003, s.3). Göç hareketleri bir devlet için sosyal, idari, mali, millî, hukuki, siyasi ve kültürel bakımlardan çeşitli yönleri bulunan ve çözülmesi gereken ciddi bir sorundur. (Çelebi, 2005, s.4). Osmanlı Devleti nüfus ve iskân politikasının esasını, herhangi bir sosyal grup tercihinin dayalı olmayan, sistemin ihtiyacı olan nitelikteki insanların gerekli yerde gerekli miktarda bulundurulması oluşturmaktaydı. Amaç mevcut yapıda bütün sosyal grupların yer almasını sağlamaktır (Çelik, 1999, s.70-71).

Konya, Anadolu’da eski çağlardan beri önemini koruyan ticaret yolları üzerinde kurulmuş bir şehirdir. Anadolu Selçuklu Devleti tarafından fethedildikten sonra başkent olan Konya, Orta Anadolu’nun en önemli idari ve ticaret merkezi hâline gelmiştir. Karamanoğulları’nın hâkimiyetine giren şehir 15. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlıların eline geçerek payitaht olmaktan çıkmış ve eyalet merkezi yapılmıştır. Buna karşın siyasi anlamda önemini kaybetse de ticari, sınai ve kültürel merkez olma özelliklerini korumuştur (Öztürk, 2003, s.94).

Osmanlı döneminde Konya, Anadolu’nun merkezinde bulunmasından dolayı Kuzey-güney, doğu-batı yönünde giden ticaret yollarının kesiştiği transit bir merkez konumundadır. Bu güzergâhlardan en önemlisi Baharat Yolunun Anadolu uzantısı olan İstanbul, Halep, Şam, Hicaz ve Mısır güzergâhıdır ki sağ kol diye de ifade edilmiştir. Bunun dışında Konya 18. yüzyıla kadar İstanbul, Eskişehir, Konya, Adana, Antakya, Halep, Hama, Şam üzerinden Mekke ve Medine’ye ulaşan Hac güzergâhı üzerindedir (Gün, 2021, s.38).

Karamanoğulları Beyliği Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra eyalete dönüştürülmüş ve 19. yüzyıl ortalarına kadar Karaman eyaleti olarak kalmıştır. Karaman eyaleti, 1518 yılında Konya, Larende, Beğşehir, Akşehir, Aksaray ve Niğde sancaklarından oluşmuştur. 1527 yılında Konya, Kayseri, İçil, Niğde, Beğşehir, Aksaray ve Maraş; 1609 yılında ise Konya, Kayseri, Niğde, Aksaray, Beğşehir, Akşehir ve Kırşehir sancakları Karaman eyaletini teşkil etmiş ve bu yapı 19. yüzyıl başlarına kadar büyük bir değişiklik göstermemiştir (Aköz, 2016, s.160-163). 1831’e gelindiğinde Karaman eyaleti Konya, Beyşehir, Akşehir, Kayseri, Niğde, Aksaray ve Kırşehir sancaklarından (Karpat, 2003, s.52), 1851’de ise Konya, Hamid, Burdur, Teke, Niğde, Alaiye ve İçil sancaklarından oluşmuştur (Aköz, 2016, s.164-165).

Eyalet, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Konya vilayetine dönüşmüş ve Konya, Teke, Hamid, Burdur ve Niğde sancaklarından meydana gelmiştir (Aköz, 2016, s.165-167). Konya vilayeti 1914 yılında Konya, Burdur ve Isparta sancaklarından oluşmuştur ve bu sancaklara bağlı kazalar şunlardır: Konya sancağına bağlı Konya merkez kazası, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Ereğli, Karapınar, Koçhisar, Ermenek, Kadınhanı (Saideli) kazaları, Burdur sancağına bağlı Burdur merkez ve Tefenni kazaları, Isparta sancağına bağlı Isparta merkez, Uluborlu, Eğirdir, Karaağaç ve Yalvaç kazaları (Sakin, 2008, s. 211-214). Daha sonra Niğde ve Antalya sancakları da Konya vilayetine bağlanmıştır (Karpat, 2003, s.228).

I. Dünya Savaşı sonlarında Konya vilayetinin sancak sayısı azalmış ve sınırları daralmıştır. Zira vilayeti oluşturan sancaklardan İçil, Teke ve Niğde müstakil sancak statüsü kazanmıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Def'a 68, 1334/1918, s. 734-736, 748-751, 814-816). 1921-1922 yıllarında Konya vilayetine bağlı kazalar şunlardır: Konya merkez kazası, Akşehir, Ilgın, Kadınhanı, Karaman, Ereğli, Ermenek, Karapınar, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir (Doktor Nazmi, 1922, s.3).

1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulünden sonra "Teşkilat-ı Mülkiye Komisyonları" kurulmuş ve bu komisyonların çalışma ve önerilerinden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk mülki teşkilat kanunu çıkarılmıştır. 877 sayılı "Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu" (Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu, 1926) ile mülki taksimatta büyük değişiklikler yapılmıştır. Bu kanuna göre Cihanbeyli, Çumra ve Hadim kazaları ilçe statüsüne getirilmiş ve böylece 1926 yılı itibarıyla Konya vilayeti şu ilçelerden oluşmuştur: Konya merkez kazası, Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli (İnevi), Çumra, Ereğli, Ermenek, Hadim, Ilgın, Karaman, Karapınar, Kadınhanı, Seydişehir (*Resmî Gazete*, 26.06.1926, No: 404, s. 932-935).

İmparatorluğun Son Döneminden 1927'ye Konya Nüfusu ve Genel Yapısı

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte, idari yapılanmadaki yukarıda belirtilen değişiklikler yalnızca yönetsel sınırları değil, aynı zamanda nüfusun izlenmesi ve düzenlenmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde nüfus istatistiklerine yönelik ilk sistematik girişim, 1830-1831 yıllarında gerçekleştirilen genel nüfus sayımıyla başlamıştır. Kırım Savaşı sonrasında yaşanan yoğun dış ve iç göç hareketleri, mevcut demografik yapının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmış ve bu doğrultuda yeni bir nüfus sayımı yapılması planlanmıştır. Fakat 1875 Bosna-Hersek isyanları ve 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nın yeni göç ve nüfus problemlerine neden olması üzerine sayım ertelenmiştir (Bilgi, 2010, s. 106-107).

1881 yılında nüfus işlerinin düzene konulması ve nüfus sayımları ile kayıt düzeninin oluşturulması için "Sicil-i Nüfus Nizamnamesi" kabul edilmiş ve ilk defa nüfus kâğıdı olarak nitelendirilebilecek Nüfus Tezkiresi ve ilmühaber sistemine geçilmiştir (BOA, A.) DVN. MKL. 20.35). Osmanlı Devleti'nin 1906 yılında yaptığı son nüfus sayımı ise 12 Haziran 1902 tarihli "Sicil-i Nüfus Nizamnamesi Makamına Kaim Olmak Üzere Tâdilen Kaleme Alınan Nizamname"ye istinaden yapılmıştır (BOA, Y.EE.113.31; Sakin, 2008, s.155).

1831 nüfus sayımına göre Karaman eyaletine bağlı olan Konya sancağının nüfusu kasaba, köyler ve sancak merkezi dahil olmak üzere 58.788'dir. Karaman eyaletinin, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile vilayete dönüşmesinin ardından 1874'te Konya vilayetin nüfusu 740.204'ü Müslim 59.968'i Gayrimüslim olmak üzere toplam 800.172'ye ulaşmıştır. (Karpas, 2003, s.153-157)

1881-1893 sayımlarında Konya vilayetinin nüfusu 944.042 iken Konya sancağının nüfusu ise 358.129 Müslim, 6.422 Rum, 5.749 Ermeni, 43 Katolik olmak üzere toplam 370.343'tür. Konya vilayetinde Müslim nüfusun Gayrimüslim nüfusa oranı 1881-1893 sayımında %92,93 gibi yüksek bir düzeydedir. Gayrimüslim sayısı 66.810'dur ve Müslüman nüfusa oranı %7,07'ye karşılık gelmektedir. Bunlar içerisinde 56.561 kişiyle Rumlar en kalabalık gayrimüslim unsurdur. Rumları 9.813 kişiyle Ermeniler takip etmiştir. Yahudilerin sayısı 216, Protestanların ise 139'dur (Güler, 2003, s. 96-97; Karpas, 2003, s.182-183).

1894 yılında Konya vilayetinin nüfusu 885.217'si Müslüman, 56.534'ü Rum, 9.813'ü Ermeni, 216'sı Yahudi, 81'i Katolik, 139'u Protestan olmak üzere toplam 952.000'dir. 1897 yılında ise nüfus 1.022.449'a ulaşmıştır. Bu sayının 942.932'si Müslüman, 68.101'i Rum, 10.587'si Ermeni, 85'i Katolik, 258'i Yahudi, 486'sı ise Gayrimüslim çingenelerden oluşmuştur (Karpas, 2003, s.193,199). 1899-1900 yıllarında 5 sancak, 25 kaza, 32 nahiye ve 1939 köyden (Karpas, 2003, s.244-245) oluşan Konya vilayetinin 1906-1907 sayımlarında ise nüfusu toplam 1.249.777'dir. Bu nüfusun 1.145.713'ü Müslüman, 86.561'i Rum, 15.537'si Ermeni, 80'i Rum Katolik, 48'i Ermeni Katolik, 829'u Protestan, 262'si Yahudi, 499'u çingenedir.

Konya'da Müslüman nüfus oranı önceki sayıma göre azalmış olsa da toplam nüfusun %91.67'sini hâlâ Müslümanlar oluşturmaktadır. Gayrimüslim nüfusun oranı %8,83'e çıkmasının nedeniyse Rum nüfus oranındaki artışla ilgilidir (Karpas, 2003, s.202-203; Güler, 2003, s.96-97).

1914 sayımında Konya vilayeti'nin toplam nüfusu 789.308'dir. Bunun 25.071'i Rum, 12.971'i Ermeni, 254'ü Protestan, 212'si Bulgar, 79'u Rum Katolik'tir. Bu sayımda Müslüman nüfus oranı önceki 1881-1893 ve 1906-1907 sayımlarına göre %95.11 ile en yüksek düzeyine çıkmıştır. Buna karşın Gayrimüslim nüfus %4.89'luk oranla en düşük seviyededir (Karpas, 2003, s.218-219; Güler, 2003, s. 96-97).

1915 tarihli bir belgeye göre Konya merkez nüfusu 62.014, Silile nahiyesi nüfusu 14.410, Kızılviran nahiyesi nüfusu 11.737, Akviran nahiyesi nüfusu 11.221, Çumra nahiyesi nüfusu 10.679'dur. 97 köy, 143 mahalleden oluşan merkez kazasının toplam nüfusu 115.722' dir. Şehir merkezinde 2.524 Rum, 3.255 Ermeni, 198 Protestan ve 4 Katolik yaşamaktadır (BOA, DH. EUM. KLU. 9. 39). 1916 sonunda Konya merkez kazasının nüfusu 121.566, Konya vilayeti'nin toplam nüfusu ise 781.705'tir (BOA. DH. SN. THR. 79. 37).

1921-1922 yılları itibarıyla Konya merkez nüfusu 126.341 iken Konya vilayeti'nin toplam nüfusu ise 500.966'dır (Doktor Nazmi,1922, s.3-18). 1924'e gelindiğinde ise Konya nüfusu şu şekildedir: Konya merkez 124.313, Akşehir 63.086, Iğın 29.547, Saideli 34.162, Beyşehir 42.697, Seydişehir 25006, Bozkır 45.668, Karaman 57.437, Ermenek 29.661, Ereğli 30.235, Karapınar 19.934. Toplam 501.746 olan Konya nüfusunun 499.592'si Müslüman, 1.074'ü Rum, 964'ü Ermeni, 116'sı Katolik'tir (BCA, 21.01.1924, 272.0.0.65/6.3.5). 1924'te Konya vilayeti'nin merkez ve kazaların toplam nüfusu böyleyken 1925'te nüfus biraz azalarak 493.770 (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, 1926, s.756), 1926'da ise 501.665 olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927, 1927, s. 1035).

Genç Cumhuriyet, barış ve iç iktidar mücadelesine yönelik ilk yılları geride bıraktıktan sonra yapılacak ekonomik, askeri ve toplumsal atımlara temel oluşturması amacıyla çağdaş teknikler kullandığı ilk nüfus sayımını 1927 yılında yapmıştır. Bu yıl, 1926 yılında kurulan "İstatistik Umum Müdürlüğü" tarafından planlanan ve uygulanan üç sayım gerçekleştirilmiştir: Sanayi, Nüfus ve Tarım Sayımları (Çavdar, t.y., s. 1154; Başol, 1984, s. 39).

Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra 2 Haziran 1926'da "Umûmî Tahriri Nüfus İcrası Hakkında Kanun" adı altında dokuz maddelik bir kanun çıkarılmıştır. Kanunun 1. maddesine göre 1927 yılında genel bir nüfus sayımı yapılacaktır ve bu sayım basında da geniş yer bulmuştur (İkdam, 25 Teşrin-i Evvel 1927, s. 2; Cumhuriyet, 29 Teşrin-i Evvel 1927, s. 1). Sayım neticesine göre Türkiye nüfusu 13.648.270'tir (Umumî Nüfus Tahriri, Fasikül III, 1929, s. 8). Sonuçlar basında 14 milyona yuvarlanarak bir iftihar vesilesi olarak değerlendirilmiş ve sevinçle karşılanmıştır (Akşam, 6 Teşrin-i Sani 1927, s. 1).

1927 sayımına göre toplam nüfusu 504.384 olan Konya'nın merkez ve ilçelerinin nüfusu şu şekildedir (Umumî Nüfus Tahriri, Fasikül I, 1929, s. 12):

Konya Merkez	102.906	Ermenek	28.770
Akşehir	45.988	Hadim	21.784
Beyşehir	39.141	Iğın	32.675
Bozkır	35.444	Karaman	37.265
Cihanbeyli	20.575	Saideli	22.645
Çumra	37.066	Seydişehir	29.888
Ereğli	33.597	Karapınar	16.640

Tablo 1: 1927 Sayımına Göre Konya Merkez ve İlçelerinde Nüfus

Nüfusun 503.520'si Müslüman, 154'ü Katolik, 38'i Protestan, 93'ü Ortodoks, 484'ü Ermeni, 63'ü Hristiyan, 17'si Musevi'dir. Müslümanların oranı %99,83 gibi yüksek bir seviyedeysen %0,17'lik oranla gayrimüslim nüfus yok denecek kadar azdır (Umumî Nüfus Tahriri, Fasikül II, 1929, s. 35- 36).

Vilayete göçlerin tezahürü olarak görülebilecek doğum yerlerine göre nüfus kayıtları da bulunmaktadır: Rusya 2.359, Yunanistan 1.653, Bulgaristan 1.500, Romanya 965, Sırbistan 647, İran 56, Macaristan 52, diğer 500 (Umumî Nüfus Tahriri, Fasikül II, 1929, s. 79-81). Vilayete gelen göçmenlerin iskânı dikkate alındığında doğum yerlerine göre nüfusun olması gerekenden oldukça az olduğu söylenebilir. Konya'nın tabiiyet esasına göre nüfus kayıtları ise şu şekildedir: Türkiye 504.167, İran 35, Almanya 31, Bulgaristan 26, Fransa 25, Macaristan 43, İtalya 13, Sırbistan 12, diğer 32 (Umumî Nüfus Tahriri, Fasikül I, 1929, s. 84).

Balkan Savaşları Sırasında Konya'ya İskân

Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askerî bakımdan büyük kayıplar vermesinin yanı sıra Anadolu'nun demografik yapısını derinden etkileyen yoğun göç hareketlerine de neden olmuştur. Balkanlar'dan Anadolu'ya son büyük göçler 1877-1878'deki Osmanlı-Rus Savaşı ve 1912-1913'teki Balkan Savaşı'ndan sonra yaşanmıştır. Balkanların pek çok bölgesinde çoğunluğu oluşturan ve bölgede imparatorluktan kopmuş çeşitli yeni Gayrimüslim ulus devletleri arasında bölünen Müslümanlar ya zorunlu göçe tabi tutulmuş ya da bu sürece fiilen mecbur bırakılmıştır. Nitekim 1860-1914 yılları arasında Osmanlı topraklarına göç edenlerin sayısının yaklaşık 5 ila 7 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Balkan Savaşları sonrasında yaşanan bu kitlesel göçler hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti açısından siyasi sınırların yeniden şekillenmesi, nüfusun niceliksel ve niteliksel dönüşümü ile siyasi ve ekonomik yapının yeniden yapılandırılması gibi çok yönlü etkiler doğurmuştur (Karpat, 2003, s.301; Sarıçelik, 2019, s. 161; Yıldırım, 2012, s. 80).

Bu göç hareketlerinin boyutunu ve etkisini daha somut biçimde ortaya koyan veriler, Balkan Savaşları'nın Osmanlı coğrafyasındaki demografik dönüşüm üzerindeki yıkıcı etkisini gözler önüne sermektedir. Zira Balkan savaşları öncesinde Balkan Devletleri tarafından işgal edilen Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında yaklaşık 2.315.000 Müslüman yaşamaktadır. Savaş sonunda bu sayı 1.445.000'e gerilemiş, 632.000 Müslüman bu savaşlarda hayatını kaybetmiştir (McCarthy, 2006, s. 176).

Eskiden beri muhacir ve mültecilerin¹ yerleştirildiği yerlerden biri olan Konya bölgesine, 1853 yılındaki Kırım Savaşı'yla Kırım ve Kafkaslardan gelenlerle başlayan yerleşmeler 93 Harbiyle Balkanlardan gelenlerle devam etmiştir. Özellikle Balkan Savaşı ile birlikte Konya'ya çok sayıda muhacir gelmiştir. Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşı'ndan sonra gelen muhacir kabilelerini bir süre İstanbul'da çeşitli toplu mekânlarda tutmuştur. Daha sonra Anadolu içlerine sevk ve iskân edilen bu muhacirlerin yerleştirildiği bölgelerden biri de Konya vilâyetidir. Savaşın patlak vermesinin henüz ikinci ayında Konya vilayetine gelen muhacir sayısı 632 hanede toplam 3.213 kişidir. Aslında merkezî idare Konya'ya sevki düşünülen muhacir sayısını toplam 24.000 olarak planlamıştı. Fakat bu kadar nüfusun Konya'ya iskân edilmediği anlaşılmaktadır. Nitekim II. Balkan Savaşı'ndan sonra Edirne'nin geri alınmasıyla Konya vilâyeti ve vilayete bağlı yerlerdeki birçok muhacir Edirne'ye geri dönmüştür (Mertcan, 2020, s.78; Sarı, 2011, s.67).

¹ Muhacir ve mülteci kavramları farklı anlamlarda kullanılmıştır. 2510 sayılı İskân Kanunu'na göre *Türkiye'de yerleşmek maksadı ile dışarıdan, münferiden veya müctemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler muhacir; Türkiye'de yerleşmek maksadı ile olmayıp bir zaruret ilcası ile muvakkat(geçici) oturmak üzere sığınanlara mülteci denilmekteydi (Resmî Gazete, 21.06.1934, No: 2733). Aynı konu Aşair ve Muhacirin Müdür-ü Umumisi Hamdi Bey tarafından Mecliste şöyle ifade edilmişti: Savaş dolayısıyla düşman istilasına maruz kalan Osmanlı hududundaki vilâyetlerden aksam-ı dahiliyeyi vatana gelen ahaliye mülteci, anlaşma ile diğer bir devlete terk edilmiş topraklardan gelenlere muhacir denir (MAZC, 3. Dönem, 1. Cilt, 16. Birleşim, s. 207).*

1854-1914 yılları arasında Konya'ya sevk edilen muhacirlerden yaklaşık 34.700'ü iskân edilmiştir. Bunlardan 13.000'i Kırım, Batı Sibirya ve Dobruca, 8.800'ü Kafkasya ve 12.900'ü Rumeli kökenlidir. Bu muhacirlerden 23.800'ü Konya sancakları dâhilinde yerleştirilmiştir. Bu durum Konya sancağının nüfusunda %5 oranında bir değişikliğe neden olmuştur (M.Yılmaz, 1996, s.271). 1912-1920 yılları arasında Balkanlardan Konya'ya gelen Müslüman mülteci sayısı ise 8.512 'dir (McCharty, 2014, s. 181).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girdiği 1914 yılı zarfında Konya'da muhacir iskân hareketliliği devam etmiştir. Nitekim 27 haneden oluşan 108 kişilik Boşnak muhacir kafilesi (BOA. DH. ŞFR. 40.88) Konya'ya gelirken, aynı yıl 607 nüfuslu Arnavut muhacir kafilesi Konya ve Ankara'ya (BOA. DH. ŞFR. 44.158), 600 nüfuslu Avlonya muhacir grubu (BOA. DH. ŞFR. 44.159) Konya'ya sevk ve iskân edilmiştir.

Dönemin İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi Müdürü Hamdi Bey Meclis-i Ayan'da yaptığı konuşmada; "Hükümet Balkan Harbinden sonra gelen muhacirleri böyle muntazam surette iskân edebilmek için vakit bile bulamamıştır. Vakıt bulunsa bile, o felaket neticesinde o kadar çok muhacir hücum etmiştir ki, hükümetin kudreti, bunları iskâna kâfi gelememiştir" diyerek Meşrutiyet ve Balkan Harbi sonrası gelenlerin sayısının 450.000'e yakın olduğunu belirtmiştir (MAZC, 3. Dönem, 2. Cilt, 41. Birleşim, 24 Mart 1334, s.215). Osmanlı Mülteci Komisyonu'na göre ise imparatorluk topraklarına yerleştirilen mülteci sayısı 414.000'dir (McCarthy, 2006, s. 176). Bu göçler ekonomik, psikolojik, sosyal, siyasal ve kültürel birtakım problemleri beraberinde getirmekle birlikte Anadolu'da Türk nüfusun artmasına katkı sağlamıştır (Arı, 2000, s. 163).

I. Dünya Savaşı Yıllarında Konya'ya İskân

I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş süresince Anadolu'da yoğun bir nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Rus işgaline uğrayan Erzurum, Van, Bitlis, Erzincan ve Trabzon bölgelerinde savaş öncesinde 2.623.484 Müslüman nüfus bulunmaktadır. Savaş sırasında Rus ordusu ve Ermeni çetelerinin baskı ve katliamlarına maruz kalan halk Sivas, Urfa, Diyarbakir, Mamuretül-Aziz, Ankara, Konya, İzmit, Bursa ve Eskişehir gibi şehirlere sığınmıştır. Anadolu'ya gelen mülteci ve göçmenlerin bir bölümü resmî makamlara kayıt yaptırmışken bir kısmı başvuruda bulunmadıkları için ilgili defterlere kayıtları yapılamamıştır. Bu nedenle, Anadolu'daki mülteci ve muhacir sayısını tam olarak belirlemek mümkün değildir. (İpek, 1999, s.178) Zira Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği büyük göç ve iltica dalgaları mevcut nüfus kayıtlarının çoğunun "sıhhat ve hüviyetini" kaybetmesine neden olmuştur. Devlet de savaş dolayısıyla nüfus işlerinin sıkı takibini bırakmış, yer değiştirme süreçlerinde öngörülen hukuki düzenlemeler ve fiili uygulamalar işletilememiştir (15.Yıl Kitabı, 1938, s.91-92).

I. Dünya Savaşı'nın doğrudan etkileri ve çeşitli güvenlik, lojistik ve idarî gerekçeler nedeniyle Kürtler, Rumlar, Ermeniler ve Arap kökenli bazı aileler Konya vilayetine iskân edilmiştir. Bu yer değiştirmeler, dönemin devlet politikaları çerçevesinde gerçekleştirilmiş olup, ilgili toplulukların farklı coğrafi bölgelere sevk edilmesiyle demografik yapıda kayda değer değişiklikler meydana gelmiştir.

Kürtler ve Rumların iskânı: Kürt ve Rum nüfusunun iskân politikaları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde devletin güvenlik kaygılarını giderme ve demografik yapıyı kontrol etme amacıyla yürüttüğü stratejik yerleşim uygulamalarının önemli örneklerindendir. Bu çerçevede, özellikle savaş gibi olağanüstü koşullar altında, belirli grupların Anadolu'nun iç kesimlerine yönlendirilmesi devlet politikası hâline gelmiştir.

Nitekim 26 Ocak 1916 tarihinde Dahiliye Nazırı Talat Bey tarafından Konya, Kastamonu, Ankara, Sivas, Adana, Aydın ve Trabzon vilayetleriyle Kayseri, Canik, Eskişehir, Karahisar ve Niğde mutasarrıflıklarına çekilen telgrafta Rus ordusunun önünden kaçan ve *Ahval-i harbiye dolayısıyla dahile iltica eden Kürdlerin* Anadolu'nun Batı taraflarına iskânlarının planlandığı bildirilmiştir. Telgrafta ayrıca

bu illerde daha önceki yıllarda iskân edilen Kürtlerin miktarı, nerelerde ne kadar Kürt köyü olduğu, yerli Türk köyleri ile münasebetleri, kendi aralarında hangi dili konuştukları, Türkçe'ye aşına olup olmadıkları, âdet ve lisanlarını muhafaza dereceleri hakkında bilgi verilmesi istenmiştir (BOA. DH. ŞFR. 60.140).

23 Şubat 1916 tarihli bir belgeye göre ise Erzurum'da yaşayan zabitan ve memur ailelerinin %70'i ve bu aileler dışında kalan şehir halkının neredeyse tamamı bölgeden sevk edilmiştir. Belgede Rusların Ermenilere pek yüz vermedikleri *yalnız köylerde ve yollarda kalanlara bilhassa Kürtlere taarruz ettikleri* belirtilmiştir. (BOA. DH. ŞFR. 510.85).

4 Mayıs 1916 tarihli bir telgrafta savaş bölgesinden gelen Kürt mültecilerin reis, imam ve şeyhlerinden ayrı ve yerli halkın %5'ini geçmeyecek surette Anadolu içlerine sevk edilmesi aralarında Konya'nın da bulunduğu dört vilayete bildirilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 63.188; Ögün, 2004, s.42; Karpat, 2003, s.19). 6 Mayıs 1916 tarihinde İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesi tarafından Musul'a gönderilen telgrafta ise Kürtlerin iskân mıntıkaları arasında Konya'nın da olduğu (BOA. DH. ŞFR. 63. 215), bu nedenle Konya'ya başka yerlerden mülteci gönderilmemesi gerektiği belirtilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 67.49). İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesinin kayıtlarına göre 1916 yılı baharında Anadolu'nun çeşitli yerlerine sığınmış olan 707.504 mülteciden 4.346'sı Konya'ya gelmiştir (Ögün, 2004, s.38).

İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesi tarafından 6 Haziran 1917 tarihinde Adana vilayetine gönderilen bir telgrafta *Kürtlerden ibaret olan Konya mürettebatı iskan-ı kat'îye tabi olduğundan* bu mültecilerin dağıtımının yapılabilmesi için bunların memleket, lisan ve meslekleriyle kaç evde kaç kişi bulunduklarının araştırılması istenmiştir (BOA. DH. ŞFR. 77.45). 15 Temmuz 1917'a gelindiğinde Diyarbakır'da sevkini bekleyen 40.000 mültecinin Konya vilayeti ile Menteşe ve Antalya livalarına nakillerinin uygun olduğuna dair İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesi tarafından Adana vilayetine bir telgraf çekilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 78.128). 1917 sonlarında Diyarbakır ve Urfa'dan 50.000 mülteci Konya'ya gönderilmiş ve bu sevk işlemi için 100 bin liradan fazla masraf yapılmıştır (MMZC, Devre 3, Cilt.1, İctima Senesi 4, 22 Kanunuevvel 1333, s.361.)

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girerek seferberlik ilan etmesi Rum topluluklarında bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rumların zorunlu olarak ikamet bölgelerinin değiştirilmesine neden olan bu sorunların başında Batı Anadolu, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde yaşayan Rum ahalinin bu bölgelerde askere alınan Rumların firarlarına destek olması gelmektedir. Rumların İtilaf Devletleriyle iş birliği yapması, ihtilal komiteleri ve çeteler oluşturmaları da diğer sorunlar olarak sayılabilir (Özdemir, 2007a, s.28).

Bu gerekçeler doğrultusunda özellikle sahil kesimlerinde yaşayan Rumlar buralardan çıkarılarak ülkenin iç kesimlerine tehcir edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren ve savaş süresince dönem dönem devam eden uygulamalar çerçevesinde, Karadeniz kıyıları, Marmara Denizi sahil şeridi, Trakya bölgesi, Batı Anadolu kıyıları ve Akdeniz sahil kesimlerinde tehcir politikaları hayata geçirilmiştir. (Efiloğlu, 2012, s.171-172). İttihat ve Terakki'nin Rumlara karşı uyguladığı bu politika I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir (Efiloğlu, 2020, s. 728).

Rum sevkياتının başlamasından kısa bir süre sonra Konya, Bandırma ve Çorum'da yığılmalar meydana gelmiş (Özdemir, 2007, s. 82), 22 Ekim 1914'te ise Rumların göçü kesin olarak yasaklanmıştır. Amaç Rum nüfusunu Yunanistan'a karşı bir tehdit aracı olarak kullanmaktır. Zira Dâhiliye Nazırının Edirne valisine gönderdiği telgrafta *Rum muhaceratı Yunanistan'a karşı bir vesile-i tehdit olarak kullanılacağından bu hususda tebligat-ı mahsuse vukuna kadar vilayet dâhilindeki Rumların muhaceratına katiyen müsaade olunmaması* gerektiği dile getirilmiştir. (BOA. DH. ŞFR. 46.57). 10 gün sonra, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Rumları göç etmeye zorlayan saldırıları durdurmayı emreden Edirne,

Adana, Ankara, Aydın, Halep, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Trabzon, Kastamonu, Konya vilayetlerine gönderilen telgrafla "Devletin mevcut siyasetine göre Rumlara baskı yapmak uygun olmayacağı için bunlara karşı bir saldırıya meydan verilmemesi" istenmiştir (BOA. DH. SFR. 46.133).

9 Kasım 1915 tarihinde İzmit'ten Konya'ya sevk edilmek üzere yola çıkarılan Rumların Konya'ya gitmesine izin verilmemiş, Dahiliye Nezaretinden İzmit mutasarrıflığına gönderilen telgrafta Rumların liva dahilinde iskân edilmeleri ve iaşelerinin karşılanması için ne kadar paraya ihtiyaç olduğunun bildirilmesi istenmiştir (BOA, DH. ŞFR. 57.369).

İttihat ve Terakki Yunanistan'ın 1916 yılından itibaren savaşa dahil olmaya başlaması üzerine ülke genelinde uygulayacağı Rum tehcirinin hazırlıklarına 1916 yılının Eylül ayından itibaren yeniden başlamıştır. (Efiloğlu, 2020, s. 738). Bu kapsamda Dâhiliye Nezareti Konya valiliğinden "vilayet dahilindeki Rum köylerine dağıtılmak üzere 3.000 Rum muhacirin sevk edileceği, ihraç istasyonları ile dağıtım yapılacak yerlerin tahkik edilerek bildirilmesini" istemiştir (BOA. DH. ŞFR. 75.114).

İzmir bölgesi Rumlarının Konya'ya sevk edilmesi ile ilgili olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Konya vilayetine gönderilen telgrafta, *Yunanistan'ın harbe iştiraki takdirinde sevahildeki Rumların dâhile celbi* nedeniyle Konya'ya gönderilecek 12 ile 20.000 Rum'un *iskân ve iaşelerinin imkânı olup olmadığı* sorulmuştur (BOA. DH. ŞFR. 68.146). Bir başka belgede ise Edirne'den Bursa'ya gönderilen Rumların, Bursa'da yer olmaması nedeniyle Konya'ya sevk edildiği belirtilmiştir. (BOA. DH. ŞFR. 478.102).

Bazı bölgelerden gerçekleştirilmek istenen Rum sevkıyatı sırasında hükümet görevlileriyle Rum tebaası arasında birtakım sorunlar yaşanmıştır. 11 Ağustos 1917 tarihli bir belgede Söke'de ikamet eden Rumların hükümet tarafında Konya'ya sevki sırasında silah ile karşı koyacaklarına dair söylentilerin araştırılması istenmiştir (BOA, DH. ŞFR. 79.94). Başka bir belgede ise Söke'deki Rumların yüzerek Sisam'a geçmelerinin mümkün olmadığı ve bunların Konya'ya sevk edilerek gerekli tedbirlerin alındığı belirtilmiştir (BOA, DH. ŞFR. 562.40).

Hükümet sevk edilenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için belirli miktarlarda bütçe ayırmıştır. Muhacir tahsisatından karşılanan bu bütçe, sevkıyat, iâşe ve iskân giderleri kapsamında ilgili bölgelere aktarılmış, Konya'ya gönderilen yardım miktarı ise 500 bin kuruş olarak belirlenmiştir. (Özdemir, 2007, s. 76)

Ermenilerin iskânı: I. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti'nin ölüm kalım mücadelesi verdiği bu dönemde Ermeniler, cephede ve cephe gerisinde düşmanların işine yarayacak faaliyetlerde bulunuyorlardı (*Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, 1995, s.6). Savaş ile birlikte, savaş açısından stratejik yerlerde yaşayan unsurların yerleşim yerlerini değiştirme kararı alan İttihat ve Terakki hükümeti, 27 Mayıs 1915 tarihinde 4 maddelik geçici bir kanun çıkarmıştır. Kısaca "Tehcir Kanunu" olarak bilinen ve "Vakti Seferde İcraat-ı Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında" isimli bu kanunla sefer sırasında ordu, kolordu ve fırka kumandanları, ahali tarafından herhangi bir suretle hükümet emirlerine, memleketin savunulmasına ve asayişin korunmasına bağlı olarak muhalefet, silahlı tecavüz ve mukavemet görürlerse askeri kuvvetler ile en şiddetli şekilde tedbir almaya yetkili ve mecbur kılınmıştır. Ayrıca kumandanlara casusluk ve hıyanetleri hissedilen karye ve kasaba ahalisini münferiden veya topluca diğer mahallere sevk ve iskân edebilme yetkisi de verilmiştir (Takvim-i Vekayi, 19 Mayıs 1331, S.2189, s. 1).

Tehcir, cephelerin güvenliğini sarsacak bölgelerde, Kafkas ve İran cephesinin gerisinde bulunan Erzurum, Bitlis ve Van bölgeleri ile Sina cephesi gerisinde bulunan Mersin ve İskenderun bölgelerinde daha sonra da isyan çıkaran ve Ermeni komitecilerine yataklık eden diğer vilâyetlerde uygulanmıştır (*Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, 1995, s.8).

Ermeni kabileleri iskân sahalalarına gönderilmek üzere Konya, Diyarbakır, Cizre, Birecik ve Halep gibi belirli merkezlerde toplanmıştır. İzmir, Uşak, Afyon yolundan gelerek Konya'dan geçmek zorunda kalan Ermeni muhacirler Konya-Ulukışla-Adana-Şam-Hama-Humus yoluyla daha güneye sevk edilmiştir. Aynı şekilde güneyden veya doğudan sevk edilen Ermeni muhacirlerin batıya gidişlerinde de Konya yine transit geçiş merkezidir. Sevkiyatın yapıldığı birçok şehirle tren yolu bağlantısının olması ve savaş cephelerine olan uzaklığı Konya'nın merkez seçilmesinin nedenleri arasındadır. (Tosun, 2015, s.49-50; Yüksel, Uca, 2025, s.100)

Konya'nın Ermeni tehcirinde sevk merkezi olarak seçilmesinden sonra ilk sürgün kararı 8 Nisan 1915'te Cemal Paşa tarafından verilmiştir (Gün, 2021, s.290). 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın, Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e gönderdiği 8 Nisan 1915 tarihli telgrafta, Zeytun'da Hükümete karşı "isyan tavrı" içinde olduğu belirlenen Zeytun Ermenilerinin Konya gibi "İslam'ı çok mahallere peyderpey iskân etmek üzere gönderilmelerinin münasip olacağı" bildirilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 467.29).

Cemal Paşa 10 Nisan 1915'te Kudüs'ten Başkomutanlık Vekâletine gönderdiği telgraf ile "Ermenilerin Zeytun'a cephane götüren bir jandarma birliğine silahlı saldırıda bulundukları için Zeytun ve Maraş'ta oturmaları zararlı olanların Konya'ya gönderilmesini zorunlu" görerek bunların sevklerini istemiştir (*Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 1982, s. 111-112; Günay, 2009, s. 85-104). Haddizatında Ermenilerin Konya'ya gönderilmesi bununla sınırlı değildir. Sevk ve İskân Kanunu öncesinden de Konya'ya sevk edilen Ermeniler vardır. Taşnak çetelerinin Doğu'daki faaliyetlerini fark eden Erzurum Valiliği 20 Ekim 1914'te Dâhiliye Nezaretinden Erzurum'da çete oluşturabilecek Ermenilerin Konya'ya sevkini istemiştir. (BOA. DH. ŞFR. 446.27; Yüksel, Uca, 2025, s.97).

21 Nisan 1915 tarihine kadar Konya'ya gönderilen Zeytun Ermenilerinin miktarı 3.446 kişiyi bulmuştur. (BOA. DH. ŞFR.468.47) 24 Nisan'da Dâhiliye Nezaretinden Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya gönderilen telgrafta Zeytun ve Maraş civarından Konya'ya gönderilen Ermenilerin toplu bir hâlde bulunmalarının sakıncalı olduğu belirtilerek şimdiye kadar gönderilenlerden başka Ermeni gönderilmemesi istenmiştir (BOA. DH. ŞFR. 52.93; Yüksel, Uca, 2025, s.98). 28 Nisan'da Pozantı yoluyla "iki defada 900 nüfus Ermeni" daha bu sayıya eklenmiştir (BOA. DH. ŞFR. 468.155).

Zor bölgesine gönderilmek üzere ve büyük kısmı Batı Anadolu'dan gelen Ermeniler sevk önsesi Konya'da toplanmaktadır. Örneğin 21 Temmuz 1915'te İzmit'in Kurtbelen karyesinde bulunan 602 haneden 1.029 erkek ve 1.078 kadından oluşan Ermeni kabile Konya'ya sevk edilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 480.111; Gün, 2021, s. 290). 10 Eylül 1915 tarihinde 1.737 (BOA. DH. ŞFR. 488.96), bir gün sonra ise 1.384 Ermeni Eskişehir'den Konya'ya gönderilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 488.97).

Sevkiyat sırasında ortaya çıkan aksamlar, Konya'da Ermeni nüfusun artmasına neden olmuştur. 28 Ağustos 1915 tarihinde Ereğli'de 8.000 (BOA. DH. ŞFR. 494.103) civarında, 8 Eylül 1915 tarihinde ise Konya'da 6.000, Ereğli'de ise 15.000'den fazla Ermeni vardır (BOA. DH. ŞFR. 488. 22; Gün, 2021, s.291). On gün sonra Bursa, Eskişehir ve Ankara taraflarından gelerek Karahisar ve Çay istasyonu boyunca toplanan 8.631 Ermeni'nin, vagon bulundukça Konya'ya sevklerine karar verilmiştir (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.73). Bir ay sonra Karahisar istasyonunda 1.863 ve Çay istasyonunda yaklaşık 2.000'e yakın Ermeni muhacir Konya'ya gönderilmiştir (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.94). 17 Eylül 1915 tarihinde Kütahya'da bulunan 1.000 Ermeni Konya'ya sevk edilmiş (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.93), İzmir Ermenileri de Diyarbakır yolu ile Musul'a sevk olunmak üzere İzmir'den Konya'ya sürülmüştür (BOA. DH. ŞFR. 69.58). Kasım 1915 sonuna kadar devam eden sevkiyatta Talat Bey'in kayıtlarına göre 14.210 Ermeni muhacir muhtelif vilayet ve sancaklardan Konya'ya sevk edilmiştir (Tosun, 2015, s.60-61; Gün, 2021, s.295).

Konya'ya gönderilen Ermenilerin iskân ve iâşe masraflarının karşılanması için Maliye Nezareti'ne tebligat yapılmış (BOA. DH. ŞFR. 52.235), 29 Mayıs 1915 tarihinde Konya vilayetine çekilen

bir başka telgrafta ise Ermeniler için gerekli iâşe ve iskân masraflarının muhacirin tahsisatından ödeneceği bildirilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 53.152). Ayrıca Hükûmet sevk edilen Ermenilerin gittikleri yerlerdeki nüfuslarını devamlı kontrol ederek "ahali-i müslim nüfusunun yüzde onunu" geçmemesine özen göstermiştir (BOA. DH. ŞFR. 54.308). Bu sınırlamanın arka planında, 1914 nüfus sayımına göre Konya'da zaten 12.971 Ermeni'nin bulunması yatmaktadır (Karpas, 2003, s.218; Tosun, 2015, s.38)

Ermeni tehciri günlerinde önemli bir toplanma ve nakil merkezi olan Konya'ya muhtelif vilayet ve sancaklardan gönderilen Ermeniler, Konya'dan daha önce kararlaştırılan iskân bölgelerine peyderpey sevk edilmiştir (Gün, 2021, s.295). 10 Ekim 1915 günü Konya istasyonunda bulunan Ermenilerden 11.000'i gönderilmiştir (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.88). 11 Ekim tarihinde Konya Valiliği'nden Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafa bakılırsa Konya'dan 12.000 Ermeni daha gönderilmiş, mevcut 40.000 Ermeni'den 12.000'i kalmıştır (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.90). 13-16 Ekim tarihleri arasında 9.600 (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.92), 17-18-19 Ekim tarihlerinde ise Konya'dan trenlerle 5.000 (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.95), 21 Ekim tarihinde Akşehir ve Konya'dan 4.854 Ermeni daha gönderilmiştir (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.96). 23 Ekim 1915 günü Konya Valiliği'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta trenlerin askeri erzak nakliyesine tahsis edilmesinden dolayı Konya'dan Ermeni sevkini yapılamadığı, yaya olarak gönderilenlerin ise Ereğli ve Karaman'da toplandığı ifade edilmiş ve o gün içinde 1.050 Ermeni'nin daha Konya'dan sevk edildiği bildirilmiştir (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 68.99).

Yaşanan bu sevkiyat ve iskânlardan dolayı Konya, sıklıkla sayımlara ve güvenlik soruşturmalarına maruz kalmıştır. Zira Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti iskân bölgelerini kontrolü altında tutmak istiyordu. 26 Nisan 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretinden Konya valiliğine gönderilen bir telgrafta, vilayet dahilinde ne kadar Ermeni olduğu, bunların ne kadarının yerli ne kadarının hariçten geldiği, iskân için vilayetin nerelerine ne kadar Ermeni gönderildiği, nüfus-u islamiyeye nazaran nüfuslarının kaç olduğu sorulmuştur (BOA. DH. ŞFR. 63.119).

Bir süre sonra hükûmet yeni sürgün kararları vermiştir. 10 Temmuz 1916'da Dahiliye Nezareti Konya valiliğinden, yapılacak sevkiyatın Ermeni sürgününün yeniden başladığı hissi uyandırmaması için kafilelerin münasip aralıklarla ve önceden belirlenmiş güzergâhlardan gönderilmelerini istemiştir (BOA. DH. ŞFR. 65.176). 10 Temmuz 1916'daki bu talimata bakılırsa sevki gerektiren durumların devam ettiği fakat ülke genelinde tehcirin hükûmet politikası olarak devam etmeyeceği anlaşılabılır.

Ermenilere yönelik sevkiyatlar 1917 yılından itibaren yavaşlaşsa da Konya'da bulunan muhacir hareketliliği devam etmiştir. 1917 Mart ayının ortalarında Konya'da 1.990 yerli, 6.696 yabancı olmak üzere toplam 8.686 Ermeni bulunmaktadır (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 69.23; Tosun, 2015, s.74)

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine Osmanlı Hükûmeti yeni aldığı kararlar gereğince sevk edilen Ermenilerin istedikleri takdirde geri dönmelerine müsaade edileceğini bildirmiştir (Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1995, s.12). Umumi tebligattan sonra 18 Ocak 1918 tarihinden itibaren Konya'da bulunan 2.721 muhacir memleketlerine geri dönmüştür. Yine 18 Ocak günü dönme talebinde bulunup da kömür yetersizliği sebebiyle trenlerin çalışmamasından dolayı dönemeyen Ermeni muhacir sayısı 30.000'den fazladır (BOA. DH. ŞFR. 602.137).

Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa 21 Aralık 1918 günü Mecliste yaptığı konuşmada; "Mültecilerden ve tehcir ve tebid edilmiş olanlardan, mevkii iktidara geldiğimizden bugüne kadar vesaiti nakliyyenin noksanına rağmen Hükûmet marifeti ile 2.552'si Müslim, 19.695'i Rum, 23.420'si Ermeni olmak üzere mesken ve mevalarına (yurt) iade ve iskân" edildiğini dile getirmiştir (MMZC, Devre 3, İctima senesi 5, Cilt. I, 21 Kanunuevvel 1334, s.362).

Arap ailelerin iskânı ve diğer sürgünler: XIX. yüzyılda etkisini artıran milliyetçilik akımı, yaklaşık dört asırdır Osmanlı idaresi altında huzur ve sükûn içinde yaşayan bazı Arap topluluklarının devlete yönelik tutumlarında değişikliklere yol açmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, IV. Ordu Kumandanlığı ve Bahriye Nezareti görevlerini yürüten Cemal Paşa, 1914 yılı Kasım ayında askerî ve mülkî yetkilerle Suriye'ye atanmıştır. Cemal Paşa'nın temel hedefleri bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini pekiştirmek, Arap unsurların İngiliz ve Fransızlara karşı desteğini sağlamak ve özellikle otorite tanımayan göçebe Arap topluluklarının iskânını gerçekleştirmektir. Demiryolu hatlarının güvenliği ve bölgesel asayişin temini açısından, bu göçebe grupların stratejik bölgelerden uzak alanlara yerleştirilmeleri zaruri görülmüştür. Ayrıca Cemal Paşa'ya verilen bir diğer önemli görev, olası isyan hareketlerine ve düşmanla iş birliği girişimlerine karşı gerekli tedbirleri almaktır (Beyoğlu, 2004, s.34).

Cemal Paşa'nın muhtemel bir Arap isyanını önlemeye yönelik girişimleri, her ne kadar devletin güvenliğini sağlama amacı taşısa da bölgedeki Arap toplulukları arasında mevcut hoşnutsuzluğu derinleştirmiştir. Bu çerçevede, Fransız etkisi ve yönlendirmesi altında olduğu değerlendirilen yaklaşık 5.000 Arap ailesi, Osmanlı yönetiminin aldığı tedbirler doğrultusunda Anadolu'nun iç kesimlerine sevk edilerek iskân edilmiştir. (Beyoğlu, 2004, s.35). Bu uygulama, hem güvenlik politikalarının bir gereği olarak hem de bölgedeki siyasi istikrarı koruma amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Konya, Hüdavendigar, Ankara, Sivas ve Kayseri'ye gönderilen telgrafta; *Suriye'den ihraç edilmiş olan... Anadolu'da iskânları mukarrer bulunan aileleri iskân eylemek üzere Ermenilerden kalmış ve iskana müsait ne kadar arazi çiftlik mevcut olduğunun ve kaç aile iskân mümkün olacağıнын yirmi dört saat zarfında bildirilmesi istenmiştir* (BOA. DH. ŞFR. 59.107).

Arap sevk ve iskânıyla ilgili İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesi tarafından Şam 4. Ordu Kumandanlığına gönderilen ve "Arap ailelerin iskân ve işeleri hakkında tanzim ve icab edenler" şeklindeki telgrafta bu işlerde kullanılmak üzere diğer vilayetlerle birlikte "Konya'ya 110 bin" kuruşluk ödenek gönderildiği bildirilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 63.145).

Meclis-i Vükela 10 Nisan 1918 tarihinde tehcir edilen Rum, Ermeni ve Araplardan atmış yaşını geçen ve yardıma muhtaç olanların memleketlerine iadesine karar vermiştir. Konya'da ikamet eden birçok Arap ailenin memleketlerine geri dönmesi üzerine, bu ailelerin boşalttıkları yerlere sivil esirler ve muhasım devlet tebaasına mensup kişiler yerleştirilerek bunların bir mahalde toplanmaları amaçlanmıştır. (BOA. DH. ŞFR. 86. 182; Beyoğlu, 2004, s.40-41).

Arap ailelerinin yanı sıra Rum ve Ermenilerin de geri dönüş masrafları için, "seferberlik tahsisatından sarfiyat icrasına dair" Konya vilayetine çekilen telgrafta "500 bin kuruşluk havalenamenin masrafı için maliyeden defterdarlığa mezuniyet" verildiği belirtilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 85.217).

Medine mültecileriyle birlikte Şam'a sevk edilen memur ve subay ailelerinden bir kısmının, Şam'daki iâşe yetersizliği nedeniyle Konya'ya gönderilmek istenmesi, Konya valisi Muammer Bey'i zor durumda bırakmıştır. Valiye göre vilayet, zaten farklı bölgelerden gelen göçmenlerle dolup taşmaktadır. Ayrıca, serbestçe dolaşmalarına izin verilen birçok Arap ailesi, Konya'daki yaşam koşullarının diğer bölgelere kıyasla daha elverişli olması nedeniyle bu şehre yönelmiştir. Bu yoğun nüfus hareketi şehirde izdihama yol açmış ve mevcut iâşe sıkıntısını daha da derinleştirmiştir. Konya'ya gönderilen yardım ise yalnızca memurlar ve eğitim kurumlarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahsis edilen sınırlı miktarda şeker ve gazdan ibarettir. Vali Muammer Bey, Şam'dan gönderilmesi planlanan memur ve subay ailelerinin iskânı için şehirde yeterli konut imkânının bulunmadığını özellikle belirtmiştir (Beyoğlu, 2004, s.41).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine savaştığı devletlerin vatandaşlarını kasteden bir "muhasım devlet tebaası" sorunu oraya çıkmıştır. Aslında bunlar, Osmanlı ülkesine çeşitli amaçlarla gelmiş ve "ecnebi" diye tarif edilen yabancı devlet vatandaşlarıydı. Hükûmet bu kişileri potansiyel tehlike olarak gördüğü için sürekli kontrol ve gözetim altında tutulmaları gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca bu muhasım devlet tebaasının, savaşa girilmesi üzerine ilan edilen genel seferberlik çağrısına uymadığı gibi gerek düşman ülkelere sığınma gerekse ülke içinde firar etme eylemlerine giriştikleri görülmüştür. Bu durum hükûmeti birtakım tedbirler almak zorunda bırakmış, devlet firarilere yönelik muhasım devlet tebaasının desteğini engellemek, yeni firarların önüne geçmek ve düşman devletlere destek verilmesini durdurmak amacıyla bu kişileri Anadolu'da bulunan değişik noktalara özellikle de iç bölgelere sürgün etme kararı almış ve savaş boyunca buralarda zorunlu ikamete tâbi tutmuştur. Bu zorunlu göç eylemi Ermeni, Rum, Arap ve yabancı devlet vatandaşlarına uygulanmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti için düşman devletler; başta İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya olmak üzere Romanya, Karadağ, Polonya ve Belçika vatandaşlarıdır. Sürgün mıntıkası olarak Anadolu'nun denize kıyısı olmayan, askerî sevkiyat noktalarından uzak ve düşmanla iş birliğinin zayıf olduğu şehirler (BOA. DH. EUM. 5.ŞB. 31.30) seçilmiştir ve bu şehirlerden biri de Konya'dır. (Ata, 2007, s. 52-53; Sonat, 2014, 262-268; Özdemir, 2007a, s. 28;).

Sürgünler için Konya'nın seçilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Şehir kıyıdan ve cephe hattından uzak ve iç bölgelerde yer almaktadır. Aynı zamanda savaşın etkilerini nispeten daha az hissetmesiyle beraber gelişmiş bir iletişim ve ulaşım ağına sahiptir. Korunaklı ve sakin bir şehir olan Konya bu süreçte, önemli miktarda muhasım tebaanın sürgün edildiği bir yerleşim yeri hâline gelmiş özellikle Beyşehir, Seydişehir ve Bozkır kazaları çok sayıda menfiye ev sahipliği yapmıştır (Gün, 2021, s.276-277).

1918 yılına ait bir arşiv belgesinde Ankara vilayetinden Eskişehir vasıtasıyla Konya'ya gönderilen 100 muhasım devlet tebaasından 12'sinin Seydişehir'e, 82'sinin Beyşehir'e, 6'sının merkez vilayete yerleştirildiği belirtilmiştir. (BOA, DH. EUM. 5. ŞB. 54.20). Savaş süresince Konya'ya gönderilen sürgünler; 145 İngiliz, 99 Fransız, 96 Rus, 11 İtalyan, 4 Karadağ, 1 Romanya ve 1 Belçikalı olmak üzere toplam 357 kişidir. Bu rakama, belgelerde geçen ortalama 3-5 kişi arasında değişen aile fertleri dahil değildir (BOA. DH. EUM. 5. Şb. 30.21; BOA. DH. EUM.5. ŞB. 82.59; Ata, 2007, s. 55).

Vilayet ve kazalara sevk edilen sürgünler buralarda kurulan esir kamplarında hayatını devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti, sürgün noktalarında inşa ettiği bu kamplarla sürgünlerin esaret hayatını devam ettirmesini sağladığı gibi onları buralarda gözetim altında tutmuştur. Anadolu'nun farklı noktalarında bulunan bu kamplar sürgünlerin barınma, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ayrıca bu kamplara çeşitli cephelerde ele geçirilen düşman devletlere mensup subay ve erler de yerleştirilmiştir. Esirlerin, yerleştirildikleri noktalarda ortaya çıkan işleriyle ilgilenmek için de Üsera Muamelat Şubesi kurulmuştur (Uca, 2013, s. 170-177; Sonat, 2014, s.268). I. Dünya Savaşı boyunca oluşturulan üsera garnizonlarının bulunduğu yerlerden biri de Konya'dır (BOA. DH. EUM. 5. Şube. 34.30).

Yeni Türk Devletinin Nüfus Meselesi ve Konya'ya İskân

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve ardından gelen Millî Mücadele döneminde de Konya'ya göçler devam etmiş, Mondros ile başlayan işgaller karşısında Konya, geçici bir müddet için sığınak görevi görmüştür. 1919 yılında Ermenilerin Kars, Erzurum, Bitlis ve Van'da başlattığı katliamlar, yine aynı yıl Yunanlıların İzmir ve çevresini işgali üzerine yaptığı mezalimler bu bölgelerdeki Müslüman Türklerin emniyetli olarak gördükleri yerlere göç etmesine neden olmuştur. Bu bakımdan Konya güvenli olarak görülmüş ve vilayet bu süreçte göçmenlerin tercih ettiği yerlerden biri haline gelmiştir. Ayrıca Konya'ya Fransız işgali altında bulunan Adana, Tarsus ve Mersin'den de mülteciler gelmiştir (Avanas, 1998, s.212; Erdeha, 1975, s.265-266). Bu hususta Bitlis Mebusu Resul Bey, Mecliste yaptığı

konuşmada Konya'ya Şark vilayetlerinden 30 bin mültecinin geldiğini ifade etmiştir (TBMMZC, 1. Dönem, 2. Cilt, 29. Birleşim, 06.07.1336, s. 200). Konya'ya ne kadar mültecinin geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte batıdan ile diğer vilayetlerden gelenlerin sayısının 15-20 bin olduğu düşünülürse şehirde 50-55 bin mültecinin bulunduğunu söylemek mümkündür (Avanas, 1998, s.212). Bu yoğun nüfus hareketliliği, Cumhuriyetin ilanının ardından hükümetin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan nüfus ve göç problemlerinin temelini oluşturmuştur.

Balkan Savaşları'ndan önce yaklaşık 21 milyon olan Türkiye nüfusu Balkan Savaşları, I. Dünya ve İstiklâl Savaşları sonunda 12 milyona kadar gerilemiş, 1911-1922 yılları arasında yaşanan savaşlardaki kayıplar nedeniyle Osmanlı Devleti nüfusunda %30 civarında bir azalma olmuştur. Bunun %10'u ülkeden ayrılıp dışarıya göçerken %20'si ise hayatını kaybetmiştir (Yıldırım, 2016, s.277; Candeğer, 2019, C.II, s.178). Bu dramatik nüfus kaybı, yeni kurulan Cumhuriyetin nüfus politikalarını şekillendirmede belirleyici bir rol oynamıştır.

Cumhuriyet dönemi nüfus politikasının temel unsurları, sağlık hizmetlerine daha fazla önem verilmesi, anne ve çocuk sağlığı gibi konulara yönelme, çok çocuk sahibi olmanın özendirilmesi ve ülke sınırları dışında kalan Türklerin Türkiye'ye getirilmesi olarak sayılabilir. Özellikle yeni siyasal sınırlar dışında kalan Türklerin önemli bir kısmının Türkiye'ye getirilmesi ile nüfusta gözle görülür bir artış meydana gelmiştir (Arı, 1992, s. 418-419; Yılmaz, 2022, s.700). Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, ekonomik ve askerî bir güç olarak gördüğü nüfusun, artırılması politikası aynı zamanda iskân siyasetinin de önemli bir bileşenidir (İnan, 2016, s.12).

Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin demografik yapısının şekillenmesindeki en belirleyici süreç, Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi olmuştur. "Yunan-Türk Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" (Soysal, 2000, C.I, s.185-191) TBMM Hükûmeti ile Yunan Hükûmeti arasında 30 Ocak 1923'te imzalanmıştır. Türk tarihinde önemli bir yer teşkil eden bu protokol gereğince Anadolu'da yaşayan Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'da ikamet eden Müslüman Türkler, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlamak kaydıyla mecburî mübadeleye tabi tutulmuştur (Yüksel, 2020, s. 68-70; Mertcan, 2020 s.79). Millî Mücadele sonunda Anadolu'yu terk eden ve daha sonra mübadele edilen Rum sayısı 1 milyondan fazla iken Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 500 bin kadardır (Arı, 2000, s. 419; Çelebi, 2005, s.24).

Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesinin imzalanmasından sonra Rumeli'den gelecek Türk nüfusun sevk ve iskân hazırlıklarına başlanmış (Çelebi, 2005, s.42), 13 Ekim 1923'te "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti" (TBMMZC, 2. Dönem, 2. Cilt, 35. Birleşim, 13 Teşrinievvel 1339, s.621-664; BCA, 12.08.1933, 30.10.0.0/ 124.885.4, s.138) kurulurken 8 Kasım 1923 tarihinde ise "Mübadele, İmar ve İskân Kanunu" (Mübadele İmar ve İskân Kanunu, 1923) çıkarılmıştır. Teşkilat ve yasal altyapısı bu şekilde oluşturulan mübadele ve iskân işleri Başvekil İsmet Paşa'nın iki gün sonra Mecliste yaptığı konuşmaya bakılırsa hükûmet için "hayati ve hassas" bir meseledir ve uygulamada titizlik gösterilecektir (TBMMZC, 2. Dönem, 3. Cilt, 51. Birleşim, 10 Teşrinisani 1339, s.331).

Mustafa Kemal Paşa da Birinci TBMM'nin 4. yasama yılının açılış konuşmasında bunu açıkça ifade etmiştir: "Efendiler! Nüfus meselesi bir memleketin en mühim mesaili hayatiyesindendir. İdari, askerî, malî ve iktisadi mesailde memleket nüfusunun miktarı sahihini bilmek ne kadar elzemse... yeniden tahriri nüfus icrasına pek âcil ve mübrem bir lüzum muhakkaktır" (TBMMZC, 1. Dönem, 28. Cilt, 1. Birleşim, 1.3.1339, s.5).

Mübadele, "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti" tarafından on iskân bölgesine göre planlanmıştır. Planlamada her bölgenin bir merkezi vardır ve Konya dokuzuncu bölgenin merkezidir (*Hilal-i Ahmer Mecmu'aları*, 2020, C.III, s.1091-1092). Konya merkez ve ilçelerine yapılan iskân faaliyetlerinde bazı aksaklıklar olmasına rağmen genel itibarıyla başarılı olunmuştur. Özellikle Konya arazisinin genişliği iskân açısından büyük kolaylıklar sağlamıştır (Sarı, 2011, s.77). Neticede 1923 Ağustos ayına kadar

Konya'ya gelen mübadil sayısı 3.706'dır. Gelen muhacirlerden Niğde'ye 509, Iğın'a 394, Karaman'a 475, Akşehir'e 477, Ereğli'ye 409, Konya merkeze 472 kişi iskân edilmiştir. İlerleyen günlerde Seydişehir'e 426, Karaman'a 446, Karapınar'a 200, Konya'ya ise 44 olmak üzere 1.116 yeni muhacir daha yerleştirilmiştir (BCA, 19.08.1923, 272.0.0.12/ 40.41.4). 1923 tarihli bir belgeye göre Konya'ya iskân edilen muhacir sayısı 12.706, iskân edilecek muhacir sayısı ise 43.706'dır (BCA, 272.0.0.12/ 40.43.16, 00.00.1923).

1924 yılının Ocak ayı sonunda Türkiye'ye gelen 1.300 mübadilden 815'i (Mübadele ve İskân, *Hakimiyet-i Millîye*, 29 Kânun-ı Sâni 1924, s. 4.), aynı yılın şubat ayı sonuna kadar ise gelen 114.267 mübadilden 3.924'ü Konya'ya yerleştirilmiştir (BCA, 00.02.1924, 272.0.0.11/ 17.78.4). Kasım 1923'ten Temmuz 1924 sonuna kadar Selanik'ten Konya'ya mübadeleye tabi 22.155, mübadeleye tabi olmayan 1.485, 1924 Ağustos ayında ise mübadeleye tabi 6.441 mübadil daha gelmiştir (BCA, 04.09.1924, 272.0.0.11/ 19.93.8).

17 Ağustos 1924 tarihi itibarıyla Konya mıntıkasına gelen 23.819 mübadilin yerleşim yerlerine dağılımı şöyledir: Konya merkez kazası ve Sille Nahiyesi 819, Ereğli 450, Iğın 314, Karaman 609, Akşehir 799, Niğde merkez kazası ve köyleri 13.307, Nevşehir 1317, Ulukışla 590, Kayseri merkez kazası ve köyleri 1521, İncesu 563, Develi 1056, Bünyan 327, Aksaray 1623, Koçhisar 17, Arapsun 507 (BCA, 17.08.1924, 272.0.0.11/ 19.91.15). 28 Ekim 1924 tarihine kadar Konya'ya sevk edilen mübadil sayısı ise 30.674'dür (Mübadele, İskân ve İmar İşleri, *Vakit*, 28 Teşrinievvel 1340, s. 2).

Dâhiliye Vekili ve Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Vekili Recep (Peker) Bey 6 Kasım 1924 günü Mecliste yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir: "Bugüne kadar gelmiş olan halkın yekûnu 390.737' dir. Bu elyevm mevcut kuyudatin neticesidir. Bundan 358.231 bini iskân edilmiştir. 32.506'sı da iskân edilmemiştir... Konya havalisinde 29.189 nüfus kamilen iskân edilmişlerdir" (TBMMZC, 2.Dönem, 10. Cilt, 3.Birleşim, 6. 11. 1340, s.74-75.). Konya'da bulunan ve mübadeleye tabi olarak gönderilen Rum sayısı ise 583'ü kadın, 2.719'u erkek olmak üzere toplam 1.498'dir (BCA, 12.08.1933, 30.10.0.0/ 124.885.4, s. 8).

1924 yılının Ekim ayına kadar Türkiye'ye nakledilen Türk mübadil sayısı 370 bine ulaşmıştır. Ayrıca mübadeleyi beklemeden gelen sığınmacılar dâhil edildiğinde bu sayı 500 bine yaklaşmış ve sevkler 1925'in ilk aylarına kadar uzamıştır (Ağanoğlu, 2023, s. 85-86). Neticede Cumhuriyetin ilk on yılı içinde Türkiye'de iskân edilmek mecburiyetinde kalan muhacir sayısı, 379.913'ü mübadil ve 248.392'si mübadele mıntıkası haricinden olmak üzere 628.305 kişiyi (158.336 aile) bulmuştur (Barkan, 1949, C.X, s. 206; Kazgan, t.y., C.VI, s.1558).

SONUÇ

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Konya vilayeti hem idari hem de demografik yapı bakımından köklü dönüşümler yaşamıştır. Karamanoğulları Beyliği'nden miras alınan idari sistem, zamanla kaza ve sancak düzeyinde genişleyerek 19. yüzyıl ortalarına kadar Karaman eyaleti adıyla varlığını sürdürmüştür. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile Konya vilayeti olarak yeniden yapılandırılan bu teşkilat, Cumhuriyet döneminde çıkarılan mülki idare kanunlarıyla yeniden düzenlenmiş ve Konya, 1987 yılında büyükşehir statüsüne kavuşmuştur. Söz konusu idari değişiklikler, aynı zamanda nüfusun takibi ve düzenlenmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

1831 yılından itibaren Osmanlı döneminde gerçekleştirilen nüfus sayımları, Konya'nın Müslüman ağırlıklı bir demografik yapıya sahip olduğunu gösterirken Rum ve Ermeni gibi gayrimüslim toplulukların da vilayet genelinde belirli oranlarda varlık gösterdiğini ortaya koymuştur. 1881-1893 sayımında 66.810 olan gayrimüslim nüfus 1914 sayımında 38.578'e gerilemiş, en ciddi azalma Rum nüfusunda görülmüştür. 1881-1893' te 56.561 olan Rum nüfusu 1914'te %50'den fazla azalarak 25.071 olmuştur. Bu azalmada hiç şüphesiz Balkan savaşlarından sonra yaşanan göç dalgasının büyük

etkisi vardır. Zira savaş sonunda Anadolu'da bulunan Rumların önemli bir kısmı Yunanistan'a göç etmiştir. 1914'ten 1924'e kadar geçen on yıllık sürede Konya nüfusunda bir azalma meydana gelmiştir ki bu da yaklaşık 300 bin civarında (287.562) bir sayıya tekabül etmektedir. 1914 yılında 789.308 olan nüfus on yıl sonra 501.746'ya gerilemiştir. Bunda I. Dünya Savaşı neticesinde yaşanan can kayıplarının ve vilayetin idari taksimatında meydana gelen değişikliklerin (İçil, Teke ve Niğde müstakil sancak statüsü kazandı) büyük etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Toplam nüfustaki azalmaya rağmen bu on yıllık süreçte Müslüman nüfus oranı artmış, 1914'te %95,11 olan bu oran 1924'te %99,57'ye yükselmiştir. Aynı dönem aralığında gayrimüslim nüfus oranında ise azalma görülmektedir. 1914 yılında %4,89 olan gayrimüslim nüfus oranı 1924 yılında %0,43'tür.

1927 yılında yapılan Cumhuriyet'in ilk genel nüfus sayımı ise Konya'da Müslüman nüfusun %99,83 gibi ezici bir çoğunluğa ulaştığını, gayrimüslim nüfusun ise yok denecek kadar azaldığını göstermektedir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusu artırma politikasının bir sonucu olarak 1925-1927 yılları arasında Konya nüfusu sürekli olarak artış göstermiştir. 1925 yılında 493.770 olan nüfus 1927'de 504.384'tür. 1927 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun %99,83'ü Müslüman, %0,17'lik kısmı ise gayrimüslimdir. Bu durum savaşlar ve göç hareketleri gibi tarihsel süreçlerin yanı sıra hükümetin uyguladığı iskân ve nüfus politikalarının Konya'nın demografik yapısını ne denli dönüştürdüğünü açık biçimde göstermektedir.

Balkan Savaşları sonrasında meydana gelen göç hareketleri Anadolu'nun demografik yapısında derin ve kalıcı değişimlere neden olmuştur. Balkanlar'da Müslüman nüfusun yeni kurulan ulus devletler tarafından dışlanması ve zorunlu göçe tabi tutulması, milyonlarca insanın Osmanlı topraklarına sığınmasına yol açmış, bu durum hem devletin iskân politikasını hem de yerel toplumsal yapıyı doğrudan etkilemiştir. Bu göç dalgalarının önemli duraklarından biri olan Konya vilâyeti özellikle Kırım, Kafkasya, Rumeli ve Balkan kökenli muhacirlerin yerleştirildiği bir bölge olmuştur. 1854-1914 yılları arasında yaklaşık 24.000, 1912-1920 yılları arasında ise yaklaşık 8.500 Balkan göçmeni Konya vilayetine yerleştirilince Konya sancak nüfusunda %5 nispetinde bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu durum, devletin iskân kapasitesini zorlayan bir süreci de beraberinde getirmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Rus işgali ve Ermeni çetelerinin saldırıları, Doğu Anadolu'dan başlayan yoğun göç dalgalarının Anadolu'nun çeşitli vilayetlerine, özellikle Konya'ya yönelmesine neden olmuştur. Devletin Kürt, Rum, Ermeni ve Arap kökenli toplulukları Konya gibi iç bölgelere sevk etmesi, hem stratejik yerleşim politikalarının bir sonucu hem de savaşın zorunlu kıldığı bir uygulama olarak değerlendirilmelidir. Yerleştirme faaliyetleri sırasında devlet, çeşitli telgraf ve belgeler aracılığıyla göç edenlerin nüfus dağılımını, dil ve meslek yapısını, hangi bölgeye yüzde kaç oranında yerleştirdiklerini ve yerli halkla ilişkilerini izlemiştir. Devletin bu süreçte sevk edilenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayırdığı bütçeler ise iskân politikalarının ekonomik boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti güvenlik ve asayişe yönelik politikaları doğrultusunda yürürlüğe koyduğu Sevk ve İskân Kanunu ile, Ermeni nüfusu Anadolu'nun çeşitli bölgelerine zorunlu göçe tabi tutmuştur. Konya'ya gönderilen Ermeni kabileleri, vilayet merkezi ile çevre kazalarda geçici olarak iskân edilmiş, sevkியatın yoğunluğu ve lojistik aksaklıklar nedeniyle bölgede Ermeni nüfusunda gözle görülür artışlar yaşanmıştır.

Arap ailelerinin Anadolu'nun iç kesimlerine sevk, özellikle Cemal Paşa'nın Suriye'deki otoriteyi pekiştirme ve olası isyanları önleme hedefi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde, muhasım devlet tebaasına mensup yabancı uyruklular da potansiyel tehdit olarak değerlendirilmiş ve Konya gibi iç bölgelerde zorunlu ikamete tabi tutulmuştur.

I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde yaşanan yoğun göç hareketleri, Konya'yı güvenli bir sığınak ve iskân merkezi hâline getirmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte nüfusun hem niceliksel olarak artırılması hem de niteliksel olarak yeniden yapılandırılması hedeflenmiş, bu doğrultuda sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, doğurganlığın teşvik edilmesi ve dış Türklerin ülkeye getirilmesi gibi politikalar hayata geçirilmiştir. Bu stratejilerin en somut örneğini ise Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi oluşturmaktadır. Konya'nın dokuzuncu iskân bölgesinin merkezi olarak belirlenmesiyle birlikte vilayetin demografik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş, mübadelenin başlangıcından (1 Mayıs 1923) 1924 yılının Ekim ayına kadar Konya'ya yaklaşık 30.000 mübadil sevk edilmiştir.

Neticede Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde Konya vilayeti, idari teşkilatlanma ve nüfus yapısı bakımından kapsamlı bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. Savaşlar, göç hareketleri ve devletin uyguladığı iskân politikaları, vilayetin etnik ve dini yapısında değişikliklere neden olmuştur. Özellikle Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve mübadele süreci sonucunda Konya'da Müslüman nüfusun mutlak çoğunluğa ulaştığı homojen bir yapı oluşmuştur. Cumhuriyet'in nüfus artışı teşvik eden politikalarıyla birlikte vilayet mübadillerin yerleştirildiği bir merkez hâline gelmiştir. Söz konusu dönemde Konya, konumu gereği nispeten işgal etkisinden uzak olması, geniş ve verimli arazileri, gelişmiş ulaşım ve haberleşme altyapısı sayesinde önemli bir iskân ve sevk merkezi olarak öne çıkmıştır.

SUMMARY

Population was one of the most important issues in the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey. Because from the Tripolitanian War to the end of World War I, both the borders had shrunk and a significant amount of population had been lost. Population loss continued during the National Struggle. The topic of resettlement had an important place in state politics both in the Ottoman period and in the early years of the Republic. After the War of Independence, the resettlement of the exchange migrants and the reconstruction of the country necessitated a special emphasis on the issue of settlement and population.

The settlements in Konya region started with the Crimean War in 1853 and continued with those coming from the Balkans at the end of the 19th War. Especially with the Balkan War, a large number of muslim immigrants were settled in Konya. Because the migrations that occurred after the Balkan Wars reached enormous proportions. After the First Balkan War, the Ottoman Empire lost 83% of its territories in Europe and 69% of its population in Europe as well. This caused about 300,000 emigrants to migrate to Anatolia. These migrations caused changes in many areas such as the political structure of the country, the quantity and quality of the population, economy, culture, politics and social life.

Migration process continued during World War I. With the war, many refugees from the eastern provinces, which are occupied by Russia, began to migrate towards the interior side of the country. As the number of refugees surpassed hundreds of thousands, the government began to deal with this migration issue in a more planned attitude. The majority of the population which was affected by the Russian occupation was composed of Kurds, and the government planned to resettle Kurds in the western sides of Anatolia. However, it was decided to relocate these refugees separately from their leaders, imams and sheikhs, and this relocation would not exceed 5% of the local population in western provinces of Anatolia. Since Konya was included in the settlement region, the Government avoided any refugees to be sent to Konya province from any other places.

With The Ottoman Empire's entrance into World War, some problems with the Greek population arised. One of the main reasons for the forced relocation of the Greek population was the support provided by the Greek inhabitants of Western Anatolia, the Marmara region, and the Black Sea region to Greek conscripts who had deserted from the army. Additionally, the collaboration of Greeks with the

Allied Powers, as well as the formation of revolutionary committees and armed gangs, were among other significant issues. Based on these justifications, the Greek population, particularly those living along the coastal areas, was removed from these regions and relocated to the interior parts of the country. From the beginning of World War I and throughout the war, deportation policies were implemented periodically along the Black Sea coast, the shores of the Sea of Marmara, the Thrace region, the western Anatolian coastline, and the Mediterranean coastal areas.

Another population of the Ottoman Empire which experienced issues during World War I was the Armenians. On May 27, 1915, the Deportation Law was enacted, allowing for the deportation of armed attackers and resistors engaged in activities opposed to public order, either individually or collectively, to other regions. Deportation was implemented in the regions of Erzurum, Bitlis, Van, Mersin, and Iskenderun. The law was later extended to Armenians in other provinces who had rebelled or aided Armenian committees. Konya was chosen as the deportation center for Armenians. The first deportation order was implemented on April 8, 1915, which included Armenians who had rebelled against the government in Zeytun deportation to Konya. Armenians from Izmir, suspected of being committee participants, were also deported from Izmir to Konya before being sent to Mosul. To be continued with, Konya served as a gathering point for Armenians, mostly from West Anatolia, before being sent to the Deir ez-Zor Governorate. Problems that arose during the transfer process led to an increase in the Armenian population in Konya.

Another issue the government had to deal with during World War I was the resettlement of nomadic Arabs. The primary objective of the state was to consolidate Ottoman authority in the region, secure the support of Arab elements against the British and French, and, in particular, to settle the nomadic Arab communities that did not recognize central authority. The government deported approximately 5,000 Arab families from Syria. Families who were deported from Syria, were settled to the properties of Armenians in four provinces, including Konya.

After the Ottoman Empire's entry into World War I, a portion of the foreigners living within the Ottoman Empire's borders became subjects of enemy states. To prevent these foreigners from engaging in activities which are against the government, the Ottoman Empire decided to deport them to various regions of the country, particularly to the interior region. Some of these foreigners were also deported to Konya.

During the Turkish War of Independence, Konya held a significant geopolitical and strategic position because Konya was located on the Istanbul-Baghdad railway line. Additionally, as a result of the occupations that began with the Armistice of Mudros, Konya temporarily served as a refuge. Also In 1919, because of the massacres carried out by Armenians in the east and followed by the Greeks in Izmir, the Muslim population in these regions began to migrate to places they considered safe. One of these places was Konya.

One of the most significant challenges left to the Republic of Turkey from the Ottoman Empire was the issue of population and migration. The Republic's population policy was fundamentally based on protecting child health, encouraging large families, improving healthcare services, and bringing Turks from overseas. In particular, bringing a significant portion of Turks from overseas led to a great increase in the population.

The population exchange between Greeks and Turks had a significant impact on shaping the demographic structure of the Republic of Turkey. With this agreement which has a significant role in Turkish history, Orthodox Greeks living in Anatolia and Muslim Turks living in Greece were held to a mandatory population exchange starting from May 1, 1923. Exchange was planned according to ten resettlement zones and Konya province was the ninth of them. Each region had a headquarter, and

Konya served as the headquarter for the ninth region. Although there were some setbacks in the settlement activities in Konya, the ultimate outcome was considered a success. The width of the Konya's land facilitated the settlement process significantly.

After securing peace and ending internal power struggles, the young Republic conducted its first population census in 1927 using modern methods, with the aim of laying the groundwork for economic, military, and social advancements. According to the census, Turkey's population was 13,648,270 and Konya's population was 504,384.

The main reference point of the study is the population issues in the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic and also, the population of Konya and the settlements in the Konya region. What were the changes in Konya's population from the Ottoman Empire to the Republic? Why was Konya chosen as a settlement region? Who were settled in this region and what kind of change occurred in Konya's population as a result of these settlements? The answers to these questions are important for understanding the subject.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	Exempt form the Ethics Committee Decision.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.	Informed Consent:	No participant.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak hiçbir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

Arşivler

(BOA) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.

(BCA) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi.

Resmî ve Süreli Yayınlar

Akşam

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Millîye

İkdam

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.

Resmî Gazete. (1926, 26 Haziran). No: 404.

Resmî Gazete. (1934, 21 Haziran). No: 2733.

Takvim-i Vekayi

TBMM Zabıt Ceridesi.

Vakit

Kaynak Eserler ve İncelemeler

- 15.yıl kitabı, *Cumhuriyet Halk Partisi* (1938). İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Ağanoğlu, H.Y. (2023), *Bir tasfiye ve örtülü sürgün metodu olarak Balkanlar'dan Türkiye'ye göçler* (1923-2004). İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yay.
- Akbal, F. (1951). 1831 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda idari taksimat ve nüfus. *Belleten*, 15 (60), 617-628. Erişim adresi: <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1337426>.
- Aköz, A. (2016). Karaman Eyaleti: XV – XX. Yüzyıllar. Z. Duru-R. Duru-Y. Yıldırım (Haz.). *Talat Duru armağanı içinde* (155-168). Konya: Palet Yay.
- Arı, K. (1992). Cumhuriyet Dönemi nüfus politikasını belirleyen temel unsurlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8 (23), 409-420. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/55195/757495>.
- Arı, K. (2000). *Büyük mübadele Türkiye'ye zorunlu göç* (1923-1925). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Ata, F. (2007). I. Dünya Savaşı içinde Bozkır'a yapılan sürgünler. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (17), 51-64. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3173112>.
- Avanas, A. (1998). *Millî Mücadele'de Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Aybar, C. (1937). *Muhtasar demografi nüfus ilmi*. Ankara: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yay.
- Barkan, Ö. L. (1949). Türkiye'de muhacir iskânı işleri ve bir iç kolonizasyon planına olan ihtiyaç. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 10 (1-4), 204-223. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifm/issue/883/9793>.
- Başol, K. (1984). *Demografi genel ve Türkiye*. İzmir: Dokuz Eylül Üni. Yay.
- Beyoğlu, S. (2004). Ermeni Propagandasının Gölgelediği Gerçek: Tehcir Kanunu ve I. Dünya Savaşı'nda Arap Tehciri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (11), 31-52. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3172674>.
- Bilgi, N. (2010). Osmanlı Devleti'nin 1917 yılı yabancı nüfusu. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 101-146. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetid/issue/5060/69010>.
- Candeğer, Ü. (2019). Lozan ahali mübadelesi: Konya örneği, A. Aköz-D. Yörük- H. Karpuz (Ed.), *Geçmişten günümüze göçler Konya kitabı XVII (C. II) içinde* (173-191). Konya: Konya Ticaret Odası.
- Çavdar, T. (t.y). Türkiye'de nüfus ve nüfus sorunu. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye ansiklopedisi* (C. 6) içinde (1152-1562). İstanbul: İletişim Yay.
- Çelebi, E. (2005). *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, teşkilat yapısı ve faaliyetleri)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Çelik, G. (1999). Osmanlı Devleti'nin nüfus ve iskân politikası. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (6), 49-110. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/divan/issue/25935/273229>.
- Doktor Nazmi, (1922). *Türkiye'nin sıhhi ictimai coğrafyası Konya vilayeti*. Ankara: Öğüt Matbaası.
- Efiloğlu, A. (2012). Osmanlı Meclisinde Rum göçü ve Rum tehciri tartışmaları. *History Studies*. 4 (1), 171-195. Erişim adresi: <https://www.historystudies.net/dergi/tar201512c636f.pdf>.
- Efiloğlu, A. (2020). Ayvalık Rumlarının tehciri. *History Studies*. 12(3), 727-743. Erişim adresi: doi: 10.9737/hist.2020.851.
- Erdeha, K. (1975). *Millî Mücadele'de vilâyetler ve valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güler, A. (2003). *Osmanlıdan Cumhuriyete azınlıklar*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu.

- Gün, Ö. (2021). *Meşrutiyet'ten Mütareke'ye Konya'ya sürgün (1876-1918)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Günay, N. (2009). Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Ermenileriyle ilişkileri ve 1914/1915 Zeytun isyanları. *Bilig*, (51), 85-104. Erişim adresi: <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2703-published.pdf>.
- Herriot, E. (1936). *Nüfus meselesi ve ırkın korunması* (E. B. Koryürek, Çev.). İstanbul: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yay.
- Hilal-i Ahmer Mecmu'aları*. İ. Topçu- A. Z. İzgöer (Haz.). 3-28. İstanbul.
- İnan, C. E. (2016). Türkiye'de göç politikaları: İskân kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gad/issue/43300/526452>.
- İpek, N. (1999). Birinci Dünya Savaşı esnasında Karadeniz ve Doğu-Anadolu'da cereyan eden göçler. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 12(1), 167-254. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188332>.
- Karpat, K. (2003). *Osmanlı nüfusu (1830-1914)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Kazgan, G. (t.y.). Milli Türk devletinin kuruluşu ve göçler. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye ansiklopedisi* (C. 6) içinde (1433-1718). İstanbul: İletişim Yay.
- Kenez, B. (1944). *Nüfus politikası meseleleri* (H. A., Çev.). Ankara: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yay.
- McCarthy, J. (2006). *Osmanlı'ya veda imparatorluk çökerken Osmanlı halkları*. İstanbul: Etkileşim Yay.
- McCarthy, J. (2014). *Ölüm ve sürgün Osmanlı Müslümanlarının etnik kıyımı (1821-1922)*. Ankara: TTK Yay.
- Mertcan, H. İ. (2020). *Türk eğitim ve kültür tarihi açısından modern Türkiye'nin inşasında Osmanlı göçmenlerinin katkıları: Konya Vilâyeti örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Osmanlı belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*. (1995). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Öğün, T. (2004). *Vilayât-i Şarkîye mültecileri (1915-1923)*. Ankara: Ebabil Yay.
- Özdemir, M. (2007). *I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ülkesinde yaşanan göç hareketleri* (Yayımlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Özdemir, M. (2007a). I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirilen Rum tehciri. *ÇTTAD*, 6 (14), 27-40. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25237/266797>.
- Öztürk, S. (2003). Osmanlı Döneminde Konya ekonomisine dair tespitler. Y. Küçükdağ (Ed.), *Osmanlı Döneminde Konya* içinde (93-110). Konya: Konya Valiliği.
- Sakin, O. (2008). *Osmanlı'da etnik yapı ve 1914 nüfusu*. İstanbul: Ekim Yay.
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, Def'a 68, (1334/1918), Dersaadet.
- Sarı, M. (2011). *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde imar iskân faaliyetleri (1923-1938)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Sarıçelik, K. (2019). Konya'da iskân edilen Balkan göçmenlerinin eğitim sorunları ve çözüm çabaları (1913-1930). A. Aköz-D. Yörük- H. Karpuz (Ed.), *Geçmişten günümüze göçler Konya kitabı XVII* içinde (159-171). Konya: Konya Ticaret Odası.

- Semiz, Y. (2010). 1923-1950 Döneminde Türkiye’de nüfusu arttırma gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 423-469. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26306/277276>.
- Sonat, R. (2014). I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti’nin muhasım devlet tebaası politikası (1914-1918). *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (11), 259-290. Erişim adresi: https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/nisan2014/M11_14.pdf.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye’nin siyasi antlaşmaları (1920-1945)* (C. I). Ankara: TTK Yay.
- Tosun, R. (2015). *Ermeni Tehcirinde Konya*. Konya: Palet Yay.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926*, (1926), Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, (1927) Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi.
- Uca, A. (2013). 1915 yılında yayımlanan bir üsera talimatnamesi ve düşündürdükleri. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 3 (3), 169-183. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad/issue/2359/30248>.
- Umumî nüfus tahriri 28 Teşrinievvel 1927*. (1929). Fasikül I. Ankara: Hüsnütabiat Matbaası.
- Umumî nüfus tahriri 28 Teşrinievvel 1927*. (1929). Fasikül II. Ankara: Hüsnütabiat Matbaası.
- Umumî nüfus tahriri 28 Teşrinievvel 1927*. (1929). Fasikül III. Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.
- Yıldırım, S. (2012). Balkan Savaşları ve sonrasındaki göçlerin Türkiye nüfusuna etkileri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (16), 75-92. Erişim adresi: https://ctad.hacettepe.edu.tr/8_16/5.pdf.
- Yıldırım, S. (2016). Cumhuriyet Dönemi nüfus politikaları çerçevesinde göç ve göç politikaları (1921-1960). *Türkiyat Araştırmaları*, (24), 273-301. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/30347/491958>.
- Yılmaz, E. (2022). Atatürk Dönemi (1923-1938) Türkiye’inde demografik yapının öne çıkan özellikleri. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 8 (58), 700-705. Erişim adresi: doi: 10.29228/smryj.58298.
- Yılmaz, M. (1996). *Konya Vilayetinde muhacir yerleşmeleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Yüksel, E. (2020). *Mehmet Asım Us’un kaleminde gündem Lozan*. İstanbul: Yeditepe Akademi.
- Yüksel, E.- Uca, A. (2025). Sevk ve iskân sürecinde bir istasyon olarak Konya Vilayeti. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 41(111), 91-130. Erişim adresi: <https://doi.org/10.33419/aamd.1700037>.